

A Zirc – Mór – Kisbér kistérség
Agrárstruktúra átalakítási
és
Vidékfejlesztési stratégiai programja

A Zirc – Mór – Kisbér kistérségek önkormányzatai által 2000. február 28-án elfogadott anyag.

Az FVM Vidékfejlesztési Programok Főosztálya által elfogadott anyag.

2000. február

A stratégiai program elkészítését a kistérségekben irányította:

Ifj. Sógorka Miklós térségmenedzser

Szilassy Szilvia térségmenedzser

Kaszás Béla térségmenedzser

A program készítő térségi munkabizottságok elnökei:

Mezőgazdasági és élelmiszer feldolgozási munkabizottság

Kultúra, oktatási, humán erőforrás munkabizottság

Idegenforgalmi, természetvédelmi munkabizottság

Infrastrukturális, környezetvédelmi munkabizottság

Szociális és egészségügyi munkabizottság

Vécsei Béla

Pintér Lajos

ifj. Sógorka Miklós

Hunorfi István

Kósné, Stohl Ilona

Témafelelősök:

Dr. Kulcsár László

Dr. Obádovics Csilla

Vidékfejlesztési és Szaktanácsadási Központ

Gazdaság – és Társadalomtudományi Kar

Szent István Egyetem Gödöllő

TARTALOMJEGYZÉK

A HELYZETFELTÁRÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA	4
CÉLKITŰZÉSEK	18
FÖLDRAJZI ÖSSZEFÜGGÉSEK	19
PRIORITÁSOK	19
PRIORITÁSOK, ALPROGRAMOK, INTÉZKEDÉSEK RENDSZERE	22
ÜTEMEZÉS	26
PÉNZÜGYI TERV	27
A STRATÉGIAI PROGRAM JÖVŐKÉPE	28
TÁBLÁZATOK	30
MELLÉKLETEK	55
– AZ FVM VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAMOK FŐOSZTÁLYÁNAK ÉRTÉKELÉSE	
– JEGYZŐKÖNYVEK, JELENLÉTI ÍVEK	

A HELYZETFELTÁRÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Terület, népesség, népsűrűség

A vizsgált térség területe a régió területének több mint 11.8 százaléka, összesen 1,325 nkm. A térséghez tartozó három kistérség közül a kiséri a legnagyobb (510,75 nkm), a statisztikai kistérség 16 települését foglalja magába. A móri térség a második legnagyobb területű (430,14 nkm), a statisztikai kistérség 8 településén kívül 6 település a székesfehérvári kistérségből csatlakozott Mórhoz¹. Területméret alapján a harmadik a zirci térség (384 nkm), bár a legtöbb település Zirchez tartozik. A statisztikai kistérség 26 településéből 17 csatlakozott a társuláshoz, valamint a veszprémi kistérségből Hárskúttal összesen 18 település alkotja a zirci térséget.

A három kistérség a régió lakosságának 7 %-át adja (összesen 78,459 fő). Legnagyobb népességgel (34,607 fő) a legkevesebb településből (14) álló móri kistérség rendelkezik, igaz ennek több mint 40 %-át Mór városa adja. Ennél alacsonyabb a zirci kistérség lakónépessége (22,604 fő), ez azonban jobban megoszlik a kistérséget alkotó 18 település közt. Legalacsonyabb a kiséri kistérség lakosság száma, ez mindössze 21,248 fő, ami előrevetíti a népsűrűség egyenlőtlenségét a vizsgált térségben.

A népsűrűség a régióban 99 fő/nkm. Ezt egyedül a móri kistérség közelíti meg (80,5), a zirci (58,9) és még inkább a kiséri (42) jóval a régió átlaga alatt van. Mindkettőről elmondható emellett, hogy a megyéjünkben a legalacsonyabb népsűrűségű kistérségek. Ez a kiséri esetén nem meglepő, hiszen területe Komárom-Esztergom megyének csaknem egynegyedét teszi ki, a zirci esetén viszont azt jelzi, hogy a magas településszám igen alacsony lakosság számmal párosul (az átlagos lakosság szám a zirci kistérségben a legalacsonyabb).

Természeti adottságok, gazdasági viszonyok

A kistérségek természetes összetartozását igazolja, hogy az ország nagytájai közül túlnyomó többségében egységesen a Dunántúli-középhegységhez tartozik mindhárom. Egészen pontosan az Északi-Bakony, a Móri-árok, a Bársonyos és észak-nyugaton a Bakonyalja keleti része által érintett és részben lefedett összefüggő területet ölelik fel a térség települései.

¹ Időközben Csókakő és Csákberény kivált a társulásból.

A természeti adottságok determinálják a megye gazdasági arculatát is. A hagyományos nehézipari válságig a Dunántúli-Középhegység Ajka-Veszprém-Várpalota-Tatabánya-Dorog ipari tengelyt a Borsod-Veszprém nagy ipari tengely részeként definiálták. E térségekben a szén-, bauxit-, és mangánérc bányászatnak, az alumíniumkohászatnak, a gépiparnak, és a vegyiparnak egyaránt voltak jellemző üzemei, jelentős bázisai. A térség által összefogott, gazdaságilag elmaradott, apró falvak a különböző ipari jellegű városok ingázási övezetébe tartoztak. Ezek az ipari jellegű térségek a piacgazdaságra való áttérés után strukturális válságba kerültek, a tíz éve depressziós helyi tényezőket pedig tovább súlyosbítják a környezeti károk (pl. szennyezett vízbázisok, iszaposodási problémák). Ezekben az ipari depressziós övezetekben, ahol a monokultúra leépülése nyomán magasra szökött a munkanélküliség, a lakosok jelentős többsége részben a munkahelyek szűkössége, részben pedig szakképzettségük egyoldalúsága miatt egzisztenciális gondokkal küzd. A válság az ingázási övezetek településeit halmozottan sújtja. A dinamikusan fejlődő központok (a megyeszékhelyek, elsősorban Győr és Székesfehérvár), ahol az ipari termelőágazatok egy része működőképesnek bizonyult ezzel egyidejűleg sikeresen tudták kezelni a gazdasági szerkezetváltásból adódó problémákat. Az utóbbi években megtelepedett a multinacionális tőke is, így ezek a városok gazdasági funkciót tekintve innovációs, vállalkozói központtá váltak. Dinamikusan fejlődő központ egyik kistérségben sincs, de három ilyen központ térségével is határos (Győr, Veszprém, Székesfehérvár). Különösen előnyös a móri kistérségnek Székesfehérvár közelsége, mert a város munkaerőpiaci igénye felszívta a kistérségben a munkanélküliek jelentős részét. Centrum-periféria relációban szemlélve tehát egyértelműen un. belső periférikus településekről van szó.

Demográfiai helyzet és folyamatok

A lakónépesség számának alakulását három demográfiai folyamat határozza meg, az élveszületések száma, a halálozások száma és az elmaradottságra is jellemző válaszreakció az elvándorlás.

Az élveszületések tekintetében mindhárom kistérség csakúgy mint a régió egésze kedvezőtlen helyzetben van, a régióban 1997-ben ezer lakosra mindössze 9.6 élveszületés jutott, ami alacsonyabb mint az országos átlag, és ennél csak a főváros, a nyugat-dunántúli és a dél-alföldi régió produkált alacsonyabb arányt. Időben vizsgálva az élveszületési arányt radikális csökkenés tapasztalható. A régió átlagával közel egyenlő - kismértékben meghaladó - születési arány a zirci kistérségben mérhető (9.7 ezrelék), a móri (9.0) és különösen a kisbéri (7.8) ada-

tok ennél rosszabbak. A régió 23 kistérsége között az ezer lakosra jutó elveszületések aránya a kistérségi kistérségben a legalacsonyabb.

Az országban a közép-dunántúli régióban a legalacsonyabb az ezer lakosra jutó halálozások aránya. A halálozási arány szerint a vizsgált kistérségek között nagy különbség tapasztalható. A kistérségi kistérségben a legnagyobb az ezer főre jutó halálozás száma (15.9 ezrelék), ami a régióban a legrosszabb eredmény. A legjobb helyzetben lévő kistérség a térségben a móri (11.0 ezrelék). Ennél alacsonyabb halálozási arány a régióban csak két megyeszékhelyen, Veszprémben és Székesfehérváron tapasztalható (ahol a legfejlettebb egészségügyi ellátórendszer is).

A közép-dunántúli régió egészében 1980-ban még természetes szaporodásról lehetett beszélni, ebben az időszakban a legtöbb kistérségben is mérhető volt természetes szaporodás. Tíz évvel később azonban a természetes növekedés megállt, 1989-től Veszprém és Komárom-Esztergom megyében a születések számának csökkenése miatt meghaladta azt a halálozások száma, így ettől az évtől kezdődően természetes fogyás a jellemző. Fejér megyében ez a fordulat 1993-ban következett be.

Az egész országban tapasztalható kedvezőtlen folyamat 1997-re tovább romlott a régióban, s ez érzékelhető a vizsgált térségben is. A régióban átlagosan mért -2.5 ezrelékes természetes fogyástól sokkal rosszabb, már-már drámai eredményt mutat a kistérségi kistérség. Itt 1997-ben az ezer lakosra jutó természetes szaporodás -8.1 volt, amit a kiugróan magas halálozási arány és az nagyon alacsony születési szám egyszerre eredményezett.

A régió és a kistérségek lakónépessége nemcsak természetes úton változhat, hanem a migrációs folyamatok, vándorlás révén is. Az egyes kistérségek 1990-97 közötti átlagos vándorlási különbözete jól tükrözi az elmúlt évtized ipari depresszióját, a volt monokulturális ipari települések és a fejlődő térségek által kínált gazdasági, társadalmi lehetőségek közötti különbséget. A gazdasági problémákkal, strukturális feszültségekkel terhelt kistérségeket gyakran súlyosabb környezeti problémák is jellemzik, nem véletlen, hogy a vándorlási különbszet ezen a helyeken a legkedvezőtlenebb. A vándorlási különbszet 1990-97 közötti átlaga mindhárom kistérségben negatív előjelű, kedvezőtlen lakosság megtartó képességgel rendelkezik a zirci kistérség (-4.0 ezrelék) de negatív a kistérségi (-1.6 ezrelék) és a móri kistérség átlagos vándorlási különbözete is.

Az elmúlt évek folyamatát vizsgálva jól látható, hogy 1994-ben mindhárom kistérséget magas elvándorlás jellemezte, különösen nagy volt ez a kistérségi kistérségben, (-4.7 ezrelék). 1995-ben a móri és kistérségi térségben megállt a népesség elvándorlása, a 1996-ban már a kistérségi

(+2.7) és a móri kistérségben (+1.6) pozitív egyenleg mérhető. Ezzel szemben a zirci kistérségben végig negatív a vándorlási egyenleg, s az elvándorlás mértéke sem csökken egyértelműen. Mindez azt eredményezi, hogy a térség vándorlási átlaga 1994-ben volt a legrosszabb (-3.4), s csak 1997-ben váltott egyértelműen pozitívrá (+1.7). Ezzel szemben a régió egészében a vándorlási egyenleg folyamatosan pozitív, 1997-ben +2.1 ezrelék volt. 1997-ben a térség települései közül Nagyveleg, Szápár, Porva, és Lókút vándorlási egyenlege volt -20 ezreléknél negatívabb, s Aka, Bársonyos, Sikátor, Csesznek, Söréd és Bakonyoszolop vándorlási egyenlege volt +20 ezreléket is meghaladó mértékű.

Összességében megállapítható, hogy a vándorlás tekintetében pozitív folyamat a móri és a kispéri kistérségben indult meg, de ez a kispéri térségben nem volt elegendő ahhoz, hogy az elnéptelenedést (mely a kistérségben 10 települést, a terület 56 százalékát érinti) megállítsa.

1998. januárjában a régió lakóinak 18 százaléka (200,471 fő) volt gyermek (0-14 év) további 23 százalék a fiatalok aránya (15-29 év). A középkorúak (452,937 fő 30-59 éves) aránya 40 százalék, az ennél idősebbek alkotják a régió lakóinak 19 százalékát. A térségben a 15 év alattiak aránya a móri és a zirci kistérségekben 19, a kispériben 18 százalék, a 60 éven felüliek aránya a móri térségben 16, a Zirciben és a Kispériben pedig 20 százalék.

Ez az átlag azt a belső összetételt takarja, hogy móri kistérségben az index 88.7 (tehát fiatalodik a kistérség), míg a másik két régióban mindenhol a hatvan éven felüliek vannak többen. A legkedvezőtelenebb helyzetben az elnéptelenedő kispéri kistérség van (110.4), de a zirci kistérségben jellemző 102.7 százalékos arány is öregedést mutat. Leginkább fiatal település a móri térséghez csatlakozott Kincsesbánya van 59.8%-kal, majd a térség központja, Mór (75.1 százalék az öregedési index), valamint a zirci térségből Eplény (75.5%) és maga Zirc (82.7) következik. A kispéri kistérségből a legkedvezőbb helyzetben Súr mutatkozik 83.9%-os öregedési indexszel. Sajnos az öregedő települések sokkal többen vannak, legrosszabb a helyzet a móri térséghez csatlakozott Bakonykúti településen, ahol 45 idősrre mindössze 6 gyermek jut, s ez 750%-os öregedési indexet eredményez. A kispéri kistérségbe tartozó Csatkán 103 idősrre 49 fiatal jut, öregedési indexe 210.2 %, Lókút öregedési indexe 215.2%. 120 százalék feletti arány jellemzi a zirci térségből Bakonybél (173.3 %), Borzavárat (168.7 %), Bakonyoszolopot (147.3 %) és Olaszfalut (135.6 %). A kispéri kistérségben Bársonyos (151.6 %) Csépe (142.9 %) Réde (129.2 %) és Bakonybánkot (122.9 %) öregedési indexe nagyon magas, a móri térségben pedig Balinkát (129.5 %) lehet kiemelni.

Elnéptelenedéssel különösen veszélyeztetett település² a térségben 13 van, többségük a kishéri kistérségben, ahol a teljes kistérség területének 56 százalékát teszik ki. A veszélyeztetett települések összességében a régió területének 3.33, lakosságának 0.90 százalékát teszik ki.

A zirci térségből egyedül Csesznek érintett a problémában, a móri társulásban Bakonykúti és Balinka, míg a kishéri kistérségben Ete, Aka, Kerékteleki, Ácsteszér, Csép, Tárkány, Bakonyszombathely, Bakonybánk, Réde és Csatka.

Agrárstruktúra és gazdasági szerkezet

1997-ben a három kistérségben az összes működő vállalkozás 20 százaléka végzett agrár jellegű tevékenységet. Ez alapján a leginkább rurálisnak tekinthető a kishéri kistérség, ahol a működő vállalkozások 27.7 százaléka volt agrár jellegű (mezőgazdasági egyéni vállalkozó, mezőgazdasági jogi személyiségű és mezőgazdasági jogi személyiség nélküli gazdasági szervezet), de arányuk viszonylag magas a zirci kistérségben is, 22.8 százalék. A legkevesebb agrár-vállalkozás a móri kistérségben található, 11.2 százalék az arányuk. A mezőgazdasági egyéni vállalkozások aránya a régióban Fejér megyében a legnagyobb.

Mezőgazdasági termelés és értékesítés

A korábban már említett gazdaságföldrajzi tényezőknek megfelelően a mezőgazdasági tevékenységek kevésbé jellemzőek a régió nagy részeire, így a vizsgált térségekre. A szántóterületek átlagos aránykorona értéke a kishéri térségben 16; a móri térségben 18; a zirci térségben pedig 15. A társulás együttes átlaga 16. Mindhárom térségben ez az országos átlag alatti értéket jelent.

A zirci térség 37%-a, a móri térség 48%-a, a kishéri térség 55%-a szántóterület. A mikrorégió egészének 47,5%-a szántó.

A zirci térségben kiemelkedik Csetény, Nagyesztergár és Szápár, a móri térségben Söréd, Bodajk és Nagyveleg a térségi átlagot meghaladó szántóival, míg a kishéri térségben Császár, Réde, Vérteskethely és Csatka a szántóterület hiányával emelkedik ki.

Szőlőtermesztéssel a móri térségben Csákberény, Mór és Csókakő települések foglalkoznak, a kishéri térségben Bársonyos, Kerékteleki, Császár, Kisbér és Csép szőlőterülete számottevő.

² Elnéptelenedés által akkor veszélyeztetett egy település, ha a népsűrűség az országos átlag 50 százaléka vagy kevesebb és az évi népességfogyás legalább 0.5 %, valamint a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a munkaképes lakosságban legalább 15 %.

Gyümölcssterület szerint Csetény, Mór, Ácsteszer, Vérteskethely és Bakonybánk említésre méltó.

Nagyobb rét és legelőterület egy kivétellel csupán a zirci térségében található Pénzesgyőr, Jánd, Lókút, Bakonykuti, Porva, Bakonybél, Hárskút és Borzavár településeken, valamint a móri térségben Kincsesbányán.

A közép-dunántúli régió termésátlagai a fontosabb növényeket tekintve a kukorica, a cukorrépa és a szőlő termésátlagait kivéve jobbak az országosnál. A kukorica és a cukorrépa esetén a veszprémi átlag húzza le a közép-dunántúli értéket, míg a szőlő (a móri borvidék ellenére) az egész régióban rosszabb termésátlagokat mutat, mint az országos értékek.

A búza tekintetében Fejér megye termésátlaga magasabb mind az országos, mind a régió értékénél, bár ez minden bizonnyal a megye déli részeinek eredménye. Komárom-Esztergom megye a kukorica, a cukorrépa és a burgonya tekintetében előzi meg messze az átlagot.

Az állatállomány összetételét az jellemzi, hogy a juhokat kivéve a közép-dunántúli régió értékei ismét magasabbak az országosnál, ezen belül is a szarvasmarha tenyésztésben Veszprém és Fejér megye jár az élen. A sertésenyésztés tekintetében Komárom-Esztergom megye áll az élen, messze elhagyva a régió és az ország átlagait. Hasonló figyelhető meg a tyúkok esetén is, itt a bábolnai gazdaság torzítja felfelé az értékeket.

A lótenyésztés a térségben kiemelkedő mértékben terjed.

Erdősültség és jellemzőinek területi elhelyezkedése. Erdőgazdálkodás

A kistrégió jól reprezentálja a Bakony hegységet, illetve a hozzá kapcsolódó dombságot, amelyet az emberi beavatkozás csak kis mértékben érintett. A táj megőrizte viszonylagos eredetiségét. Hasonló jellegű táj hazánkban már csak elvétve található. Szembetűnő az erdősültség magas, 25% feletti-mértéke. Az országos átlagot jelentősen meghaladó nagy összefüggő erdőterületek ma még elsősorban közvetlen gazdasági célokat szolgálnak, de már ma is jelentős a természetvédelmi, turisztikai és üdülési szerepük.

Erdőterület szempontjából Zirc térsége emelkedik ki, az országos átlagot jelentősen meghaladó lombos erdeivel. Fafeldolgozása is kiemelkedő.

A kispéri térségben jelentősebb erdőtelepítés indult meg.

Foglalkoztatottság, munkanélküliség

A három kistérségben csakúgy, mint a három megye egészében a regisztrált munkanélküliek aránya 1992 óta csökken. Általánosságban nézve Fejér és Komárom-Esztergom megyében is kedvezőbb lett a helyzet, de a csökkenés nem volt folyamatos. A régió átlagot tekintve az 1992-es 12.4 százalékról 1997-re 8.2 százalékra csökkent a ráta. 1996/97 tekintetében mindhárom kistérségben tovább csökkent a regisztrált munkanélküliek aránya.

A munkaerőpiac egyenlőtlenségei miatt a munkanélküliség a régió különböző részein eltérő mértékű. Legrosszabb helyzetben a kislérségi kistérség van, itt 1997 végén 8 százalékos volt a munkanélküliség. Kevésbé problémás a zirci kistérség (6.1 százalék). A tartósan (180 napon túl) munkanélküliek aránya szintén ebben a két kistérségben magasabb (2.7-3.9 százalék). Legjobb helyzetben Mór és vonzáskörzete van, 1997. decemberében 4.3 százalék volt a munkanélküliek aránya, s 2 százalék a tartósan munkanélkülieké.

A tartósan munkanélküliek aránya az utóbbi években Zirc és Kislérség esetében javult legtöbbször, de még így sem tudták "utolérni" a mór kistérséget. Az is jellemző, hogy a csökkenés 1995-ben volt a legnagyobb mértékű, Kislérségben közel felére csökkent egy év alatt a tartósan munkanélküliek aránya.

A tartós munkanélküliek aránya a regisztrált munkanélkülieken belül az országban 1998-ban 95%, a régióban ennél 10 százalékponttal alacsonyabb. A vizsgált térség egésze, valamint a három kistérség külön-külön is a régiós átlaggal azonos értéket mutat. Településszinten vizsgálva azonban jelentős eltéréseket tapasztalhatunk.

A tartós munkanélküliek aránya kiemelkedően magas értéket mutat a régióhoz képest a zirci térségből Jásdon, Lókúton és Bakonyoszlopon, a kislérségi térségben pedig Bársonyoson, Ácsteszéren (100%!) és Csatkán (100%!).

A régió értékénél lényegesen alacsonyabb a tartós munkanélküliek aránya a mór térség hat településén (Isztimér, Kincsesbánya, Pusztavám, Csókakő, Nagyveleg és Magyaralmás), a zirci térségben négy településen (Pénzesgyűr, Szápár, Bakonyháza és Porva 42%), s a kislérségi térségben is négy településen (Ete, Csép, Rédeés Vérteskethely).

Az aktív keresők száma a régióban 412,900 fő, az iparban alkalmazásban állók száma 123,579 fő, ezer lakosra jutó aránya 111 fő. Ennél magasabb a térség átlaga, 362 fő. Ez az át-

lag azonban elfedi azt a tényt, hogy ezer lakosra a móri kistérségben 277, a zirciben 51, és a kislériben pedig mindössze 34 iparban alkalmazott jut.

Ha az iparban 1997-ben alkalmazásban állók számát az 1990-es adatokhoz viszonyítjuk, a móri kistérségben 21 százalékos növekedés, a zirci és a kisléribi kistérségében 54, illetve 48 százalékos csökkenés tapasztalható. Mindez a térség egészében is csökkenést jelent, míg 1990-ben ezer lakosból 404 fő állt az ipar alkalmazásában, 1997-ben már csak 362. Összevetve a mezőgazdaság jelentőségének csökkenésével egyértelművé válik, hogy a lakosság egyre nagyobb része vállal munkát a terciér szektorban.

Természetesen az alkalmazásban állók nemzetgazdasági ágak közötti megoszlása területi különbségeket mutat az egyes kistérségek gazdaságföldrajzából következőnek megfelelően. Foglalkoztatási mutatók alapján a leginkább agrár jellegű terület a kisléribi és zirci kistérség. A zirci kistérségben az erdőgazdálkodás, a kisléribi kistérségekben pedig - a Komárom-Esztergomi-síkságon - a hagyományos agrártermelés a jellemzőbb. Ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy a zirci kistérségben az ipari és a szolgáltatási szektorban dolgozók vannak többségben. Kifejezetten ipari jellegű foglalkoztatási struktúra a móri kistérséget jellemzi (56 százalék az iparban dolgozók aránya). A megyei átlagokat tekintve a legtöbb embernek a régióban a szolgáltató szektor ad munkát, különösen Veszprém megyében (az idegenforgalmi szálláshely és vendéglátó turizmus miatt).

A gazdasági szervezetek számával és átalakulásával járó gazdasági szerkezetváltás üteme lefékeződött, a működő vállalkozások mellett megkezdődött az életképtelen szervezetek megszűnése. 1997-ben a régióban regisztrált vállalkozások száma 100,207 volt, ennek 28 százaléka azonban nem működött, így a működő vállalkozások száma 72,409 volt. A régió működő vállalkozásainak 4.9 százalékát adták a három kistérség települései. Az ezer lakosra jutó vállalkozások száma a régióban - az idegenforgalmi és vendéglátó-ipari szolgáltatások magas száma, és az alacsony népesség miatt - a balatonfüredi és balatonalmádi kistérségben a legnagyobb (118 és 90), míg az recesszióval küzdő kistérségekben, így a vizsgált három kistérségben az ötvenet sem éri el.

A nyilvántartott gazdasági szervezetek közül folyamatosan tisztulnak a tényleges tevékenységet nem végző, nem működő vállalkozások. A regisztrált vállalkozások 1997. évi száma az 1992. évi százalékában kifejezve a móri kistérségben a legalacsonyabb (198.6 %), Zircen (260.7 %) és Kislériben (243 %) az átlagosnál nagyobb volt a bővülés üteme. A működő vál-

lalkozások közül jogi személyiséggel minden tizedik rendelkezik. Zircen 10, Móron 11, Kisbéren 12 százalék az arány, s ez alacsonyabb, mint a régió átlaga.

A vállalkozási hajlandóság és biztonság szintje alacsony. A működő vállalkozások aránya lényegesen kevesebb, mint a régiós átlag. Mindez maga után vonja azt is, hogy a térségi jövedelem színvonal elmarad a régió átlagától.

Jóléti, jövedelmi viszonyok

A régió belüli gazdasági fejlettségi különbségek természetesen megmutatkoznak az eltérő jövedelmi viszonyokban is. Az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező éves jövedelem a móri kistérségben a legnagyobb, (271 ezer forint), s ennél jóval alacsonyabb a zirci (189 ezer) és a kisbéri kistérségben (180 ezer forint) Ennek megfelelően a személyi jövedelemadó összege (és a települési önkormányzatnál maradó SZJA egy főre eső összege is) a móri kistérségben a legnagyobb (57 ezer forint).

A lakosok jövedelmi helyzetéről ad képet az 1000 főre jutó személygépkocsik száma is. Legnagyobb arányban a móri kistérség lakói rendelkeznek személygépkocsival (198), de ez is elmarad a megyei átlagoktól. A zirci kistérségben 182, a kisbériben 178 autó jut 1000 lakosra. A régióban lévő 23 kistérséget összevetve ezek a legalacsonyabb arányok közt vannak, s messze elmaradnak az országos átlagtól.

Ami a vagyon legfontosabb ismervét, a lakást jelenti, a lakássűrűség terén (adott évben a lakosok/lakások aránya) az egyes kistérségek szintjén nincsenek lényeges eltérések a régió átlagához képest, de vannak települések, ahol jelentős különbségeket tapasztalhatunk. Számos település van, ahol 1997-ben egyetlen új lakás sem épült.

A műszaki infrastruktúrák legfontosabb részét az ún. “vonalas” rendszerek jelentik, mint az úthálózat, víz- és energiaellátás, csatornázás, telefonellátottság. A térség háztartásainak infrastrukturális felszereltsége elmarad a régió átlagától. Vezetékes gázellátásban a régió településeinek 62 százaléka részesül, ellenben a három kistérség településeinek csak 28 százaléka. Különösen rossz a helyzet az átlagot lerontó zirci kistérségben, ahol gázhálózatba kötött települések aránya mindössze 5 százalék (a statisztikai kistérség 26 településéből mindössze kétén van vezetékes gáz). Mindössze két olyan település van a három kistérségben, ahol a veze-

tékes gázzal ellátott háztartások aránya meghaladja az 50 százalékot, Bodajk (51 %) és Csókakő (70 %).

Közüzemi vízhálózatba a térség lakásainak 91 százaléka van bekötve, hiszen az egészséges ivóvíz alapellátási körbe tartozik, ugyankkor a csatornába bekötött lakások aránya csupán 21,0 százalék. A vezetékes ivóvízzel mindössze a kislévi kistérség néhány településén vannak problémák, Etén, Akán, Csépen, Tárkányon és Bakonybánkton a vezetékes ivóvízzel ellátott lakások aránya 75 százalék alatti. A vízellátás kiépítése olcsóbb és a korábbi évek látványos eredményeit preferáló fejlesztési stratégia következtében a drágább csatornázások elmaradtak. Ennek következményeként az elemzett kistérségekben igen szélesre nyílt a közműöllő³. A móri kistérségben 30 %-os, Zircen 27 %-os a csatornázottság, de ennél is alacsonyabb a kislévi kistérségben (1.6 százalék). Az egész régióban ennél csak az enyingi kistérség van rosszabb helyzetben (1.3 százalék). A térség 48 településéből mindössze hét rendelkezik csatornával (Pusztavám, Bodajk, Mór, Balinka, Kisbér, Zirc, Eplény). A közcsatornába elvezetett szennyvíz tisztása azonban teljes körű.

A gazdasági fejlődést segítő tényezők közül ki kell emelni a vezetékes telefonellátottságot, mint a távközlési, kommunikációs rendszerek alapját. A kistérségek valamennyi településén található távbeszélő hálózatba bekapcsolt lakás, ám ezek aránya és a településen egységnyi főre jutó fővonalak száma eltérő. Átlagosan a lakások 67 százaléka van bekapcsolva telefonhálózatba, s ez a régió átlagánál jobb arány. A legjobban ellátott településeken (Vérteskethely, Csókakő), az ezer lakosra jutó telefon fővonalak száma 300 feletti. A legrosszabb helyzetben lévő településeken (Pénzesgyőr, Eplény) az ezer főre jutó telefonvonalak száma a 25-öt sem éri el. Az egyes kistérségekben átlagosan 250-260 vonal jut ezer lakosra. A térségben összesen 19,631 fővonal van.

Idegenforgalom, turizmus

Az idegenforgalom szerepe és jelentősége egész Magyarországon nő, ezt tükrözik az ágazat hivatalos bevételéről szóló adatok. 1995-ben Veszprém megyében a bruttó hazai termék 157 Mrd forint volt, melyből 2.8 százalékkal részesedett a szálláshely-szolgáltatás és a vendéglátás. Az 1996-ban megtermelt 180 Mrd forintból 2.9 százalék volt ugyanez. Ha ezt összehasonlítjuk a régió két másik megyéjével az látható, hogy a sokkal magasabb Fejér megyei GDP-

3 A közműöllő az adott terület vízellátásának és csatornázottságának fejlettsége közötti különbség.

nek (259 Mrd forint) csupán 1.2 százalékát adja a turizmus, ami összességében is csak kétharmada a Veszprém megyeinek, s az eleve alacsonyabb Komárom-Esztergom megyei bruttó hazai termékéből a turizmus aránya is, összege is csak fele akkora. A régió turizmusa által előállított GDP felét Veszprém megye produkálja.

A három kistérség kereskedelmi szálláshelyeinek összes vendégforgalma 1997-ben 25,766 fő volt. A vendégek 15 százaléka érkezett külföldről, az eltöltött vendégéjszakák száma 71,201, ami átlagosan 2.7 éjszakát jelent. (A külföldiekénél ez az a szám 3.2, a belföldi vendégeknél ennél alacsonyabb, átlagosan 2.6).

A térségbe látogató turisták 56 százaléka a zirci kistérséget kereste fel, 40 százaléka móri kistérség két települését (Mór, Bodajk) települését látogatta meg, a kislétszámú települések részesedése 4 százalék. A leglátogatottabb település Zirc, 1997-ben 7,627 vendég kereste fel a bakonyi kisvárost, a második a rangsorban Bodajk (6,913 vendég). Ezer fölötti vendéget fogadott még Mór, Porva és Bakonybél. Ugyanakkor a legtöbb településen 2-3 éjszakát töltöttek el a vendégek, s csupán Bodajk és Csesznek tudta legalább négy éjszakára "ott tartani" a vendégeit.

Turisztikai szempontból szállás-férőhellyel 14 település rendelkezik a térségben. Üdülőkörzetek szerint a zirci kistérségből Bakonybél, Csesznek, és Porva, Zirc a Bakonyi üdülőkörzethez, a másik két kistérségből Bodajk, Mór, Kisbér és Vérteskethely a Vértes-Gerecse üdülőkörzethez tartozik. Nem üdülőhely jellegű, de szállás-férőhellyel rendelkező települések Csépe, Réde, Dudar és Borzavár. A térségi átlag 23 férőhely ezer lakosra, ez a zirci kistérségben a legnagyobb (32), a móriiban valamivel kisebb (28) és legalacsonyabb a kislétszámú kistérség átlaga (5). Ezek az átlagok azonban eltörpülnek a regionális átlag (56) mellett, amit a térségből öt település halad csak meg. (Itt a térségi átlagot erősen felfelé torzítják a Veszprém megyei Balaton-felvidék települései.)

A kistérségi társulás összes kereskedelmi szálláshelyének egyharmada (35.8 százalék) Bodajkon (683 ágy), további 25 százaléka Zircen (484 ágy) van. Ehhez igazodik a vendégforgalom is.

Kulturális örökség

A régió a kulturális örökség szempontjából kiemelkedő fontosságú része az országnak, számos történelmi emlékhellyel, az ország történelmében fontos szerepet játszó településsel dicsekedhet. A három kistérségben ugyanakkor egyedül Zirc városa az, amely országosan ismert, és így az 1998-ban elfogadott Országos Területfejlesztési Konceptióban is meg lett ne-

vezve idegenforgalom, turizmus szempontjából potens helynek. Zirc egyben a térség leglátogatottabb települése is.

A Magas-Bakonyi Tájvédelmi Körzet területén: kultúrtörténeti emlékek, halomsírok, ősi földvárak, sáncok, bencés apátsági templom, arborétum. Fenyőfői Ósfenyves területén Kitaibel Pál emlékoszlopa, Jásdon 1792-ben épült templom, Bakonynána: 1825-ben épült klasszicista templom, Bakonyszentlászló: Eszterházi-kastély, katolikus templom, Vak Botytyán-forrás.

A Kisbér kistérség legtöbb településén található műemlék (vagy műemlék jellegű) építmény. A XVIII. századi barokk vagy a XIX. Századi klasszicizmus stílusjegyeit magán viselő templom (Ácsteszer, Ászár, Bakonybánk, Bakonysárkány, Bakonyszombathely, Császárs, Hánta, Kisbér, Réde, Súr). Súr kistáj egyik legfontosabb műemléke a csatka XIV. században épült román stílusú templom.

Megtalálhatók az ugyancsak műemlék jellegű sörházak (Ászár), magtárak (Bakonyszombathely), plébánia házak (Kisbér, Bársonyos). Útmenti kőkeresztek vagy szobrok (Bakonyszombathely, Császárs) is. További számottevő építészeti illetve történelmi értéket jelent a műemlékké nyilvánított kisbéri Batthyány-kastély, valamint Táncsics Mihály ácsteszeri, Jászai Mari ászári, és Bánki Donát bakonybánki szülőháza.

A kistérség móri területén is számos műemlék, vagy műemlékjellegű épület található. Bakonycsereje: műemlékjellegű 1736-ban épült evangélikus templom, tatárjárás utáni Csikling vár romjai, a bodajki Klasszicista Lamberg kastély, barokk kegytemplom, kapucines rendház, klasszicista, romantikus lakóházak, a csókakő: csáki várrom a XIII. századból, a nagyvelegi: XVIII. századi evangélikus templom.

A SWOT elemzés eredményeinek összefoglalása

A **térség erősségeinél** nagy szerepet kap a szép és nem szennyezett természeti környezet, a táj, az erdők, tavak, különlegesen gazdag flóra és fauna. Más szóval a természeti erőforrások gazdag jelenléte. A gazdasági erőforrások esetében a kép differenciáltabb. Egyfelől a vonalas infrastruktúra viszonylagosan jó kiépítettsége mellett a jó közlekedési viszonyokat említették sokan, de más esetekben problémákról is beszámoltak. A gazdasági erőforrásokhoz a mezőgazdaság esetében számos olyan szempont kapcsolódott, amely egy-egy agrár ágazat hagyó-

mányos elterjedtségét, eredményeit, tradícióit foglalta magában. Erőteljesen jelent meg a térség erősségeiként a szőlő és borkultúra, az állattartás hagyományai és más termesztési profi-
lok. A gazdasági erőforrásokhoz kapcsolódva kiemelt szerepet kapott az idegenforgalom szá-
mos ágazata, jelezve, hogy a térség a fejlesztési elképzeléseknél is komolyan számít a turisz-
tikai programokra.

A gazdaság ez irányú diverzifikációját számos emberi és kulturális erőforrás is támogatja. A
térségben sok értékes épület, műemlék található, s a népművészetnek, kulturális hagyomá-
nyoknak is komoly terepe van.

Az erősségek tehát megoszlanak Szerepelnek

a természeti adottságok;

a gazdasági elhelyezkedés és a mezőgazdasági, idegenforgalmi sajátosságok;

a kulturális, művészeti hagyományok és épített örökség értékei.

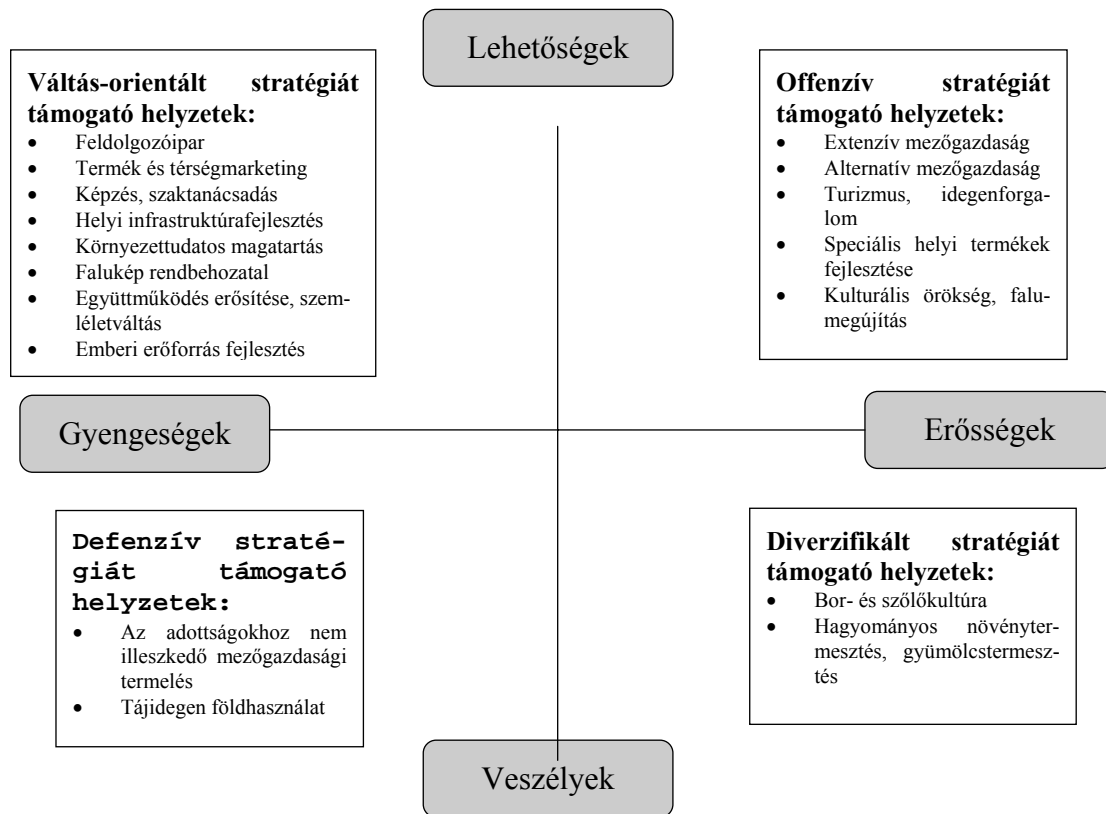
A térség **gyenge** pontjait tekintve feltűnő, hogy a hangsúlyt a térség szereplői elsősorban az
emberi erőforrások állapotára, az emberi tényezőkre helyezték. Az emberi tényezők mellett az
infrastruktúra és a szolgáltatások fejletlensége, a rossz talajviszonyok, a gondozatlan faluké-
pek, a kedvezőtlen demográfiai folyamatok szerepeltek. A döntő tényező azonban az emberi
tényező maradt. A térség gyenge pontjai tehát azt sugallják, hogy az emberi erőforrások fej-
lesztése, az információ áramoltatása, a szemléletformálás komoly tényezője lehet az átalaku-
lásnak.

A térséget érintő külső tényezők közül vannak olyanok, amelyeknek az üzenete **pozitív** a tér-
ség számára. Ilyenek elsősorban a hazai és az EU fejlesztési politikának azok a prioritásai,
amelyek vonatkozathatók a térség erősségeire.

Vannak azonban szép számmal olyanok is, amelyek **negatív** üzenetet hordoznak. A térség
gazdasági szereplői komolyan tartanak a külső gazdasági befolyás erősödésétől, amely szá-
mukra negatív következményekkel járhat, mint pl. termékeik versenyképességének csökkené-
se. A veszélyek másik forrása az, hogy a hazai fejlesztési politikák nem adnak elégséges
esélyt erős oldalaik kiaknázásához.

A SWOT analízis négy kategóriájának együttes vizsgálata további információkat hoz a fel-
színre. Ennek alapján láthatjuk, hogy a térség adottságai, folyamatai milyen stratégiai helyze-
teket eredményeznek. Ezt mutatja az alábbi ábra.

A stratégiai SWOT diagram a térség helyzete alapján

A térség helyzete a fenti besorolások alapján nem egyértelműen jó, vagy rossz. Néhány tényező igen kedvező stratégiai pozícióban van, mint pl. az alternatív mezőgazdaság, vagy az idegenforgalom, mások esetében azonban komoly átalakulásra, struktúraváltásra van szükség, hogy várhatóan összhangba kerüljenek a belső és a külső folyamatokkal. Az is látható, hogy egyes esetekben a gazdasági tevékenység tovább éltetése komoly hátrányokat fog okozni.

Mindezek alapján, figyelembe véve a statisztikai elemzés információit, megállapítható, hogy elégséges információval rendelkezünk ahhoz, hogy a térség stratégiai programját, a prioritásokat és az alprogramokat, valamint az alprogramokhoz kapcsolódó intézkedéseket további közös erőfeszítéssel, a térség gazdasági és társadalmi szereplőivel való együttes munka során kialakíthassuk.

CÉLKITŰZÉSEK

Általános célkitűzések

Tájjellegű, a térség adottságainak megfelelő környezetbarát, versenyképes mezőgazdaság és vidéki gazdaság, valamint együttműködő helyi társadalmak feltételeinek kialakítása a térségben élő népesség életminőségének javítása, a települések népességmegtartásának erősítése érdekében. A hátrányos helyzet mérséklése olyan fejlesztési út választásával, amely figyelembe veszi a térség adottságait, természeti értékeit, gazdag kulturális örökségét.

Speciális célkitűzések

Racionális földhasználat megteremtése, a tájjellegű, a térség adottságainak megfelelő termelési rendszerek kialakítása. A kistérségi szinten működő low input gazdálkodási rendszerek létrehozása, amelyek képesek saját alapanyagigényeiket kielégíteni. A mezőgazdasági termékek feldolgozottsági szintjének, marketingjének fejlesztése, minőségjavítás.

.A természeti értékek védelme, a gazdálkodás és a természeti értékek védelmének összhangba hozása.

A korszerű művelődéshez, kultúrához és oktatáshoz való hozzáférés biztosítása a térség minden állampolgára számára, mely által lehetővé válik a vidéki, a mezőgazdasági lakosság életminőségének jelentős javulása

Korszerű információs hálózat kialakítása a térség települései között.

A térségben működő civil szervezetek társadalmi és gazdasági legitimációjának erősítése, az együttműködés elmélyítése más szektorokkal. A civil szervezetek létezésnek segítése, működési feltételeinek javítása, tevékenységeik szakmai támogatása

Egészséges életmód szemlélet kialakítása. Az "egészségesebbhez" való hozzáférés lehetőségének biztosítása.

A kistérségi identitásának, lokálpatriotizmusának erősítése, a térség határozott arculattal rendelkező úticélként jelenjen meg a turisztikai kínálatban. A meglévő turisztikai adottságok jobb kihasználása, bővítése. A térség lakossága számára másodlagos jövedelemszerzési lehetőségek biztosítása A turizmus fejlesztése a térség természeti értékeivel és a kulturális örökség védelmével összhangban.

A sajátos településarculat elvesztésének megakadályozása, a gazdag kulturális örökség megőrzése.

1.3. FÖLDRAJZI ÖSSZEFÜGGÉSEK

A munkabizottságok nem határolták le az egyes célkitűzések hatókörét. Eltérő hangsúllyal, de a felvázolt speciális célkitűzések mindegyike vonatkozik a kistérség teljes területére.

1.4. PRIORITÁSOK

- 1. A mezőgazdaság versenyképességének erősítése a racionális földhasználat, a tájjelle-
gű, a térség adottságainak megfelelő, természet és környezet kímélő gazdálkodás ki-
alakításával.**
- 2. Alternatív jövedelemforrások biztosítása, különös tekintettel a turizmus
multiplikátor hatásának érvényesítése.**
- 3. A környezetszennyezés mérséklése**
- 4. Egészséges helyi közösségek kialakítása közösségi egészségfejlesztéssel.**
- 5. Az emberi erőforrások fejlesztése és az információkhoz való hozzáférés lehetőségei-
nek erősítése.**
- 6. A települési infrastruktúra fejlesztése, a gazdag kulturális és épített örökség védelme,
a falvak megújítása**

A kiválasztott prioritások mindegyike szorosan kapcsolódik a kistérség adottságaihoz. A mezőgazdaság szerkezetátalakításának kérdései a térség adottságai alapján úgy vetődnek fel, hogy a feldolgozottság erősítésének és a versenyképességnek követelményét összekapcsolja az extenzív gazdálkodási hagyományok és átalakítás szükségességével.

A környezeti terhelésnek való kitettség egyrészt infrastrukturális, másrészt mezőgazdaság fejlesztési kérdéseket vet fel. Ennek megfelelően mindkét esetben a megfelelő alprogramok kiemelt hangsúlyt adnak a környezetet kímélő, alternatív mezőgazdasági tevékenységnek és a települési környezet védelmének.

A térség gazdag természeti és kulturális értékekben, s ez indokolja az idegenforgalom, a természetvédelem és a falumegújítás, kulturális örökség védelmét tartalmazó prioritást.

Talán a legfontosabb az emberi erőforrás fejlesztése, mivel a térség demográfiai állapota és társadalmi szerkezete sok hátrányos összetevővel jellemezhető. Az emberi erőforrás fejlesztésének másik vonulata a térség mezőgazdasági szerkezetváltásának megalapozása az ismeretek, a tudás és az információ közvetítésével, fejlesztésével.

Jelenleg a térség rendkívül alacsony színvonalon van ellátva korszerű információs eszközökkel. Ezért fontosnak tartjuk e rendszer megteremtését, amely magába foglalja az elektronikai berendezések telepítését minden település forrásközpontjába, oktatási és közművelődési intézményébe, valamint közhivatalába. A forrás és fejlesztőközpontok információs bázisai lesznek a működő civil egyesületeknek és a lakosságnak. Továbbá elősegítené a mezőgazdasági vállalkozások naprakész szakmai információkhoz való jutását.

Fontosnak tartjuk az oktatás, képzés – szabadművelődés – fejlesztése, korszerűsítése érdekében azok korszerű, belátható időn belül történő rekonstrukcióját. Mivel a kistérség egész területén ismert népi hagyományok, kézműves mesterségek összessége, ezért fontosnak tartjuk a népművészeti alkotóházak, tájházak, helyben meghagyott épületek rendszerének megteremtését, ahol taníthatók, tanulhatók a népi kismesterségek.

A térségekre jellemző az aprófalvas településszerkezet. Ezen települések infrastruktúrája ezzel együtt a foglalkoztathatóság - munkahelyek száma - elmarad az átlagostól. A fiatalabb lakosság elvándorol annak reményében, hogy életkörülményeik javulnak, magasabb színvonalú és többértékes szolgáltatásokhoz juthatnak hozzá. A migráció következtében nem csak a néptelenedés erősödik, hanem csökken a születések száma is, s a falvak elöregednek. Meg kell állítani ezt a folyamatot, vonzóvá kell tenni a vidéki életet egészségesebb életmód lehetőségének biztosításával, mibe beletartozik az egészségügyi és szociális gondoskodás mellett a foglalkoztatás (elérhető munkalehetőség mindenki számára), az oktatás (szocializáció egyik színtere az iskola), a gazdaság és a kereskedelem (élelmiszer előállítás és forgalmazás), a civil szféra is (érdekképviseleti és önszervező tevékenység).

A kistérségben található a Bakony vízrajzi központja. Mint szennyvíz-érzékeny vízbázis, környezetvédelmi szempontból kiemelkedő jelentőséggel bír. A felszíni és a felszín alatti vizekre

a kistrégióban leginkább a közműolló szélesre nyílása, a kommunális szennyvizek tisztításának alacsony foka jelenti a legnagyobb veszélyt. A közműolló a kistrégióhoz tartozó valamennyi statisztikai kistrégióban nagyon nyitott, a kistérségben ez az ázsiai állapotokat tükrözi. A felszíni és felszín alatti vizekre háruló másik legnagyobb veszélyforrást a hulladékok nem megfelelő kezelése jelenti.

A helyzetfeltárás alapján elmondható, hogy a három kistérség három megye összeérő peremvidéke, így a nagyvárosi öv perifériájának tekinthető. A közlekedési és hírközlési lehetőségek állapota miatt a térség kevésbé tudott bekapcsolódni a Közép-Dunántúl fejlődésébe. Kedvező természetföldrajzi adottságai miatt alternatív foglalkoztatási lehetőségként kínálkozik a mezőgazdaságból kiszorulóknak számára a falusi és ökoturizmus. A kistrégió gyengeségei közé tartozik az elhanyagolt település arculatok, valamint közösségi épületek, a kisebb településeken a helyi szolgáltatások hiánya, a településeken belüli, valamint a települések közötti úthálózat leromlott állapota, ami viszont hátráltatja a turisztikai és idegenforgalmi lehetőségek kiaknázását. Ezek javításával mind a jövedelemszerzési lehetőségek, mind a lakosság megtartó erő növekedne a térségben. Az utóbbi évek rendkívüli csapadékmennyisége egyértelműen indokolja a belterületi vízrendezés fontosságát.

1.5. A PRIORITÁSOK, ALPROGRAMOK ÉS INTÉZKEDÉSEK RENDSZERE

1. A mezőgazdaság versenyképességének erősítése a racionális földhasználat, a tájjelle- gű, a térség adottságainak megfelelő, természet és környezet kímélő gazdálkodás ki- alakításával.

1.1. A földhasznosítás szerkezetének átalakítása, az életképes rendszerek rehabilitációja.

Környezet- és tájkímélő termelési módszerek fejlesztése.

1.1.1. Szántóterületek alternatív használata

1.1.2. Ültetvényi rekonstrukció

1.1.3. Újraerdősítés

1.1.4. Biogazdálkodás meghonosítása, kiterjesztése

1.1.5. Saját szükségletek kielégítését szolgáló termékek, szolgáltatások

1.2. Mezőgazdasági üzemek beruházása

1.2.1. A piacrajutást elősegítő beruházások

1.2.2. Gépek vásárlása

1.2.3. Gazdasági építmények korszerűsítése, helyreállítása, építése

1.3. A piacrajutás ösztönzése, a piaci értékesítés infrastruktúrájának fejlesztése

1.3.1. Az agrármarketing rendszerekhez való csatlakozás

1.3.2. Az értékesítés eszközrendszerének fejlesztése

1.3.3. Az agrármarketing helyi fejlesztése

1.4. A magasabb feldolgozottsági szint biztosítását szolgáló beruházások, helyi élelmiszer- ipar, mezőgazdasági termék - feldolgozás fejlesztése

1.4.1. Minőség-növelő, hiánypótló élelmiszeripari beruházások

1.4.2. Fogyasztóvédelmi beruházások

1.4.3. Erdészeti, erdei termékek hasznosítási fokának növelése

1.5. Felszíni vízgazdálkodás, a mezőgazdasági és élelmiszeripari tevékenységek környe- zetterhelésének minimalizálása

1.5.1. Erózió elleni védelem

1.5.2. A felszíni szabad vízkészlet környezetbarát hasznosítása

1.5.3. Élelmiszeripari feldolgozó üzemek, állattartó telepek környezetvédelmi beru-
házásai

1.6. Termelői közösségek létrehozása

1.6.1. Termelők értékesítő szervezetének létrehozása

1.6.2. Termelői csoportok létrehozása

1.7. *Helyi gazdálkodási szakmai, tovább- és átképzés feltételeinek javítása, megteremtése*

1.7.1. Szaktanácsadói hálózatokhoz való csatlakozás és képzés

1.7.2. Agrárinformációs rendszerekhez való csatlakozás és képzés

2. Alternatív jövedelemforrások biztosítása, különös tekintettel a turizmus multiplikátor hatásának érvényesítése.

2.1. *Lovas turizmus fejlesztése*

2.1.1. Kötött útvonalú lovas-turisztikai rendszer kiépítése

2.1.2. Lótartás feltételeinek kialakítása

2.2. *Falusi vendéglátók számának gyarapítása és képzése*

2.2.1. A falusi turizmus helyi támogatási és képzési rendszerének kidolgozása

2.2.2. A falusi turizmus feltételrendszerének bővítése, tanfolyamok

2.3. *Szálláshelyek számának növelése*

2.3.1. Panziók, kulcsosházak, turistaházak kialakítása szálláshelyek bővítése, fejlesztése

2.3.2. Turista utak karbantartása, jelzések felújítása

2.3.3. Új turista útvonalak kialakítása

2.4. *Bortúrák szervezése*

2.4.1. Bortúra útvonalak tervezése, hálózat kialakítása

2.4.2. Borok marketingjének erősítése

2.5. *Vadászati élőhelyek, vadállomány, vadászturizmus fejlesztése*

2.5.1. Apróvad telepek létrehozása

2.5.2. A vadállomány genetikai állapotának javítása

2.6. *Kézműipari tevékenységek fejlesztése*

2.6.1. Népi iparművészet hagyományainak továbbfejlesztése, képzés, átképzés

2.6.2. Állattenyésztéshez, növénytermesztéshez kapcsolódó kézműipar fejlesztése, képzés, átképzés.

2.6.3. Népi kismesterségek szakma szerzés feltételeinek (képzés és egyéb) megteremtése a mely hatékonyan kiegészíti a mezőgazdaság ágazatát.

2.7. *A gyógynövény-termesztés ismereteinek fejlesztése, kereskedelmi hátterének kialakítása*

2.7.1. Gyógynövény termesztés, gyűjtés, feldolgozás

2.7.2. Gyógynövény forgalmazás

2.7.3. Gyógynövény marketing

3. A környezetszennyezés mérséklése

3.1. Szennyvízkezelés

3.1.1. Szennyvíz gyűjtés, elvezetés

3.1.2. Szennyvíz tisztítás, kezelés

3.2. Hulladékgazdálkodás

3.2.1. Hulladék gyűjtés

3.2.2. hulladékkezelés

4. Egészséges helyi közösségek kialakítása közösségi egészségfejlesztéssel.

4.1. Alternatív jövedelemszerzés szociális jellegű foglalkoztatással

4.1.1. Fogyatékosok nappali foglalkoztatásának megszervezése

4.1.2. Szenvedélybetegek rehabilitációs célú foglalkoztatása a mezőgazdaságban.

4.1.3. Mezőgazdaságban dolgozók szezonális, illetve másodlagos foglalkoztatása a szociális gondoskodásban

4.1.4. Mezőgazdaságban dolgozók szezonális (téli) foglalkoztatása a termékfeldolgozás során keletkező melléktermékek hasznosítására

4.1.5. Képzések

4.2. Prevenció

4.2.1. Települési egészségterv készítése

4.2.2. Kockázati tényezőkhöz (rizikófaktorokhoz) való hozzáférés megakadályozása (pl. vegyszerezés megszüntetése, légszennyezés megakadályozása, stb.)

4.2.3. Felvilágosítás, oktatás, képzés, propaganda, tömegkommunikáció felhasználása a hozzáférhető rizikófaktorok "nem választása"

4.2.4. Korai stádiumban felismerhető betegségekre irányuló szűrővizsgálatok első-sorban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak körében

4.3. Regionális mentálhigiénés és ifjúsági központok létrehozása

4.3.1. Az alprogram infrastruktúrájának megteremtése

4.3.2. Kortársképzés beindítása

4.3.3. Önszervező csoportok, klubok szervezése

5. Az emberi erőforrások fejlesztése és az információkhoz való hozzáférés lehetőségeinek erősítése.

5.1. Információs hálózat megteremtése és működési feltételeinek biztosítása.

5.1.1. Információs hálózat kialakítása, térségi szolgáltatás megindítása

5.1.2. EU Infó Központ kialakítása

5.2. Környezeti nevelés erősítése

5.2.1. Erdei iskola, erdei tanösvény bázisközpont kialakítása

5.2.2. Környezeti akcióprogram kialakítása

5.3. Kulturális és oktatási tevékenység fejlesztése

5.3.1. Közművelődési, oktatási intézmények korszerűsítése, bővítése

5.3.2. Rendezvények művészeti csoportok támogatása

5.3.3. Közművelődési, szabadidő buszprogram, mely a civil szereződések, egyesületek céljait is szolgálja

5.3.4. A civil szféra erősítése

5.4. Helytörténet, térségi identitás

5.4.1. Helyi hagyományok felkutatása (helytörténet, gyűjtő- kutató-rendszerező munka, kiadványok)

5.4.2. Népi értékek átörökítése

5.5. Önfelkészítő önkormányzatok alprogram

5.5.1. Közéleti képzés (népfőiskolák támogatása)

6. A települési infrastruktúra fejlesztése, a gazdag kulturális és épített örökség védelme, a falvak megújítása

6.1. Települési és települések közötti úthálózat fejlesztése

6.1.1. A települési úthálózat fejlesztése

6.1.2. Települések közötti úthálózat fejlesztése

6.1.3. Kerékpárutak, gyalogutak kiépítése

6.1.4. Településeket elkerülő utak építése

6.2. Belterületi vízrendezés

6.2.1. Felszíni természetes vízfolyások vízrendezése

6.2.2. Csapadékvíz elvezető rendszerek felújítása, építése

6.3. Az épített környezet megújítása

6.3.1. Közösségi létesítmények felújítása, bővítése, építése

6.3.2. Műemlék feltárás, restaurálás, a műemlékek és helyi védelem alatt álló építmények felújítása

1.6. ÜTEMEZÉS

A stratégiai program megalkotásánál a megfelelő prioritások alapján az egyes alprogramok intézkedési csoportjait úgy ütemeztük, hogy a fejlesztési források olyan alapvető alprogramoknál, mint a mezőgazdasági vállalkozások versenyképességének növelése, vagy a mezőgazdasági épületek korszerűsítése, a természeti erőforrásokkal való gazdálkodás, azok védelme, továbbá az idegenforgalom fejlesztésével összefüggő legjelentősebb feladatok a tervidőszak első éveire koncentrálódnak, de az időszak későbbi éveiben is lehetőség nyílik források elérésére az egyes intézkedéseknél.

A falumegújításhoz és a kulturális örökség védelméhez tartozó fejlesztések is azokhoz az alprogramokhoz tartoznak, amelyeket a tervezés egész időszakán át fontosnak és pályázhatónak tartunk. Ugyancsak ide tartoznak az emberi erőforrások fejlesztésével kapcsolatos intézkedések és a szociálisan hátrányos helyzetű csoportok megsegítésével kapcsolatos tervezett fejlesztések.

A civil szervezetek megerősítésével kapcsolatos fejlesztések a tervidőszak szinte teljes körében megtalálhatók. Ezek után a civil szervezeteknek képesnek kell lenniük arra, hogy aktív részt vállaljanak a tervezési időszak teljes időtartamában folyó programokban. Az információs hálózat és kistérségi ügynökség, hasonlóképpen a fenntartható fejlesztés részeként jönnek létre. Cél az, hogy néhány év után önfenntartóvá váljanak, képessé válva arra, hogy a kistérségben komoly ösztönzőként segítsenek a gazdasági szereplők kezdeményezéseinek, a fejlesztési források elérésére. A részletes ütemezést a táblázatok tartalmazzák.

1.7. PÉNZÜGYI TERV

Az egyes prioritásoknak megfelelően az alábbi költségvetést tartalmazza a pénzügyi terv.

1. **A mezőgazdaság versenyképességének erősítése a racionális földhasználat, a tájjelle-
gű, a térség adottságainak megfelelő, természet és környezet kímélő gazdálkodás ki-
alakításával.**

29848 millió forint

2. **A környezetszennyezés mérséklése**

13300 millió forint

3. **A települési infrastruktúra fejlesztése, a gazdag kulturális és épített örökség védelme,
a falvak megújítása**

9608 millió forint

4. **Alternatív jövedelemforrások biztosítása, különös tekintettel a turizmus
multiplikátor hatásának érvényesítése.**

1150 millió forint

5. **Az emberi erőforrások fejlesztése és az információkhoz való hozzáférés lehetőségei-
nek erősítése.**

584 millió forint

6. **Egészséges helyi közösségek kialakítása közösségi egészségfejlesztéssel.**

524 millió forint

A prioritásokat itt a tervezett ráfordítások sorrendjében rendeztük. Látható, hogy a kistérségben a mezőgazdaság versenyképességének erősítése és a környezeti ártalmak csökkentése áll az első helyen. Ezt követi az infrastruktúra, a falumegújítás, a kulturális örökség védelme és az idegenforgalom fejlesztése. Az emberi erőforrások fejlesztése és az egészségvédelem zárja a sort. Az emberi erőforrás fejlesztésekre a kistérség igen nagy figyelmet fordítana, mint ahogyan ez látható az 500 milliót meghaladó tervezett fejlesztésekből. A civil társadalom erősítése a kistérség szereplőinek felfogása alapján szintén része a komplex vidékfejlesztésnek. A részletes pénzügyi tervet a pénzügyi táblázatok tartalmazzák.

1.8. A STRATÉGIAI PROGRAM JÖVŐKÉPE

Az egyes intézkedéscsoportok esetében az eredmény és a következmény indikátor rendszert külön táblázatban foglaltuk össze. A forrás indikátorok a pénzügyi tervezésnél feltüntetett összegekből származnak.

A fejlesztések végrehajtása esetén a gép és épület beruházások, az ültetvényterületek növekedése, a feldolgozó üzemek létesítése, valamint a technológiák és az állatállomány minőségének javulása mind a mezőgazdasági vállalkozások versenyképességének növelését szolgálják. A versenyképesség erősödését a vállalkozások információs háttér infrastruktúrájába történő beruházások következtében is várhatjuk.

Ezekkel az intézkedésekkel kapcsolatban, a kistérségben számos más tervezett fejlesztés is a szerkezetátalakítást segíti. Erről beszélhetünk az extenzív állattartás esetében és a helyi termékek megjelenésével kapcsolatban is.

A kistérség bővelkedik természeti és kulturális értékekben. A fejlesztési program megvalósulása esetén az ökológiailag védett és nem védett területek rendezetté válnak, számos, az idegenforgalom szempontjából jelentős objektum felújításra kerül, s a lakosság körében is növekedik a természet értékei iránti megbecsülés és gondoskodás.

A vízbázis védelme és a természetes élőhelyeket szolgáló ivóhelyek védelme lényeges változáson megy keresztül a program során. A táj természetes állapotának helyreállítása növeli a kistérség ökológiai és turisztikai értékét. A természeti értékeket figyelembevevő erdőgazdálkodás hozzájárul a jövedelemtermelésen keresztül az ökológiai egyensúly létrejöttéhez és hosszú távú fenntartásához.

Nagyon fontos eleme a programnak az új gazdasági kihívásoknak megfelelő emberi erőforrások fejlesztésének támogatása, a hátrányos társadalmi csoportok emberi erőforrásainak fejlesztése, a hátrányos helyzetűek felzárkóztatása, alternatív foglalkoztatási lehetőségek bővülése.

Az emberi erőforrások állapotában a program következményeként jelentős pozitív változások következnek be. Ezek közül a leglényegesebbek: a mezőgazdaság szerkezeti átalakulásával és versenyképességével összefüggő képzések és szaktanácsadás; a természeti, környezeti értékekkel kapcsolatos képzések, felvilágosító munka; a szociális elmaradottságot mérő képzések, az egészségesebb életmód elterjedése, a fiatalok térségi integrációjának fokozódása.

A prioritásokhoz tartozó intézkedések megvalósulása esetén terjed a kistérségben a biogazdálkodás, szervezettebbé válik a gyógynövénytermesztés. A táji adottságokhoz nem illő gazdálkodási formák visszaszorulnak, s jelentősen növekszik az ún. zöldfolyosó hálózat kiterjedése. Ennek közvetlen természetvédelmi és a flórát, faunát védő szerepe van. Erősödik a gazdálkodók közötti együttműködés, elsősorban a termelői és értékesítői csoportok szerveződéseinek keresztül.

A kistérségi fejlesztési program eredményeképpen jelentősen megerősödik a civil társadalom. A civil szervezetek fokozott szerepvállalásra kapnak lehetőséget a települések és a kistérség életében. Mindez áttételesen a helyi közösségek identitását, együttműködését is erősíti.

Az informatikai fejlesztések eredményeképpen növekszik az információkhoz való hozzáférés lehetősége a térség gazdasági és társadalmi szereplői számára.

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. Prioritás A mezőgazdaság versenyképességének erősítése a racionális földhasználat, a tájjellegű, a térség adottságainak megfelelő, természet és környezet kímélő gazdálkodás kialakításával.							
1.1.alprogram <i>A földhasznosítás szerkezetének átalakítása, az életképes rendszerek rehabilitációja. Környezet- és tájkímélő termelési módszerek fejlesztése.</i>							
1.1.1.Intézkedés csoport: Szántóterületek alternatív használata							
1.1.2. Intézkedés csoport: Ültetvényi rekonstrukció							
1.1.3. Intézkedés csoport: Újraerdősítés							
1.1.4. Intézkedés csoport Biogazdálkodás meghonosítása, kiterjesztése							
1.1.5. Intézkedés csoport Saját szükségletek kielégítését szolgáló termékek, szolgáltatások							
1.2. alprogram <i>Mezőgazdasági üzemek beruházása</i>							
1.2.1.Intézkedés csoport: A piacrajutást elősegítő beruházások							
1.2.2. Intézkedés csoport: Gépek vásárlása							
1.2.3. Intézkedés csoport Gazdasági építmények korszerűsítése, helyreállítása, építése							
1.3. alprogram <i>A piacrajutás ösztönzése, a piaci értékesítés infrastruktúrájának fejlesztése</i>							
1.3.1. Intézkedés csoport: Az agrármarketing rendszerekhez való csatlakozás							
1.3.2. Intézkedési csoport: Az értékesítés eszközszerének fejlesztése							
1.3.3. Intézkedés csoport: Az agrármarketing helyi fejlesztése							

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1.4. alprogram <i>A magasabb feldolgozottsági szint biztosítását szolgáló beruházások, helyi élelmiszeripar, mezőgazdasági termék - feldolgozás fejlesztése</i>							
1.4.1. Intézkedés csoport: Minőség-növelő, hiánypótló élelmiszeripari beruházások							
1.4.2. Intézkedés csoport Fogyasztóvédelmi beruházások							
1.4.3. Intézkedés csoport: Erdészeti, erdei termékek hasznosítási fokának növelése							
1.5. Alprogram Felszíni vízgazdálkodás, a mezőgazdasági és élelmiszeripari tevékenységek környezetterhelésének csökkentése							
1.5.1. Intézkedés csoport: Erózió elleni védelem							
1.5.2. Intézkedés csoport: A felszíni szabad vízkészlet környezetbarát hasznosítása							
1.5.3. Intézkedés csoport: Élelmiszeripari feldolgozó üzemek, állattartó telepek környezetvédelmi beruházásai							
1.6. Alprogram <i>Termelői közösségek létrehozása</i>							
1.6.1. Intézkedés csoport: Termelők értékesítő szervezetének létrehozása							
1.6.2. Intézkedés csoport: Termelői csoportok létrehozása							
1.7. alprogram <i>Helyi gazdálkodási szakmai, tovább- és átképzés feltételeinek javítása, megteremtése</i>							
1.7.1. Intézkedés csoport: Szaktanácsadói hálózatokhoz való csatlakozás							
1.7.2. Intézkedés csoport: Agrárinformációs rendszerekhez való csatlakozás							

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
2. Prioritás Alternatív jövedelemforrások biztosítása, különös tekintettel a turizmus multiplikátor hatásának érvényesítése.							
2.1. alprogram <i>Lovas turizmus fejlesztése</i>							
2.1.1. Intézkedés csoport: Kötött útvonalú lovas-turisztikai rendszer kiépítése							
2.1.2. Intézkedés csoport: Lótartás feltételeinek kialakítása							
2.2. alprogram <i>Falusi vendéglátók számának gyarapítása</i>							
2.2.1. Intézkedés csoport: A falusi turizmus helyi támogatási rendszerének kidolgozása							
2.2.2. Intézkedés csoport: A falusi turizmus feltételrendszerének bővítése							
2.3. alprogram <i>Szálláshelyek számának növelése</i>							
2.3.1. Intézkedés csoport Panziók, kulcsosházak, turistaházak kialakítása szálláshelyek bővítése, fejlesztése							
2.3.2. Intézkedés csoport: Turista utak karbantartása, jelzések felújítása							
2.3.3. Intézkedés csoport: Új turista útvonalak kialakítása							
2.4. Alprogram <i>Bortúrák szervezése</i>							
2.4.1. Intézkedés csoport: Bortúra útvonalak tervezése, hálózat kialakítása							
2.4.2. Intézkedés csoport: Borok marketingjének erősítése							
2.5. Alprogram <i>Vadászati élőhelyek, vadállomány, vadászturizmus fejlesztése</i>							
2.5.1. Intézkedés csoport: Apróvad telepek létrehozása							
2.5.2. Intézkedés csoport: A vadállomány genetikai állapotának javítása							

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
2.6. Alprogram <i>Kézműipari tevékenységek fejlesztése</i>							
2.6.1. Intézkedés csoport: Népi iparművészet hagyományainak továbbfejlesztése							
2.6.2. Intézkedés csoport Állattenyésztéshez, növénytermesztéshez kapcsolódó kézműipar fejlesztése							
2.6.3. Intézkedés csoport: Népi kismesterségek szakma szerzés feltételeinek megteremtése a mely hatékonyan kiegészíti a mezőgazdaság ágazatát							
2.7. Alprogram <i>A gyógynövény-termesztés kereskedelmi hátterének kialakítása</i>							
2.7.1. Intézkedés csoport: Gyógynövény termesztés, gyűjtés, feldolgozás							
2.7.2. Intézkedés csoport: Gyógynövény forgalmazás							
2.7.3. Intézkedés csoport: Gyógynövény marketing							

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
3. Prioritás A környezetszennyezés mérséklése							
3.1. alprogram <i>Szennyvízkezelés</i>							
3.1.1. Intézkedés csoport: Szennyvíz gyűjtés, elvezetés							
3.1.2. Intézkedés csoport: Szennyvíz tisztítás, kezelés							
3.2. alprogram <i>Hulladékgazdálkodás</i>							
3.2.1. Intézkedés csoport: Hulladék gyűjtés							
3.2.2. Intézkedés csoport: Hulladékkezelés							

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
4. Prioritás							
Egészséges helyi közösségek kialakítása közösségi egészségfejlesztéssel							
4.1. alprogram							
<i>Alternatív jövedelemszerzés szociális jellegű foglalkoztatással</i>							
4.1.1. Intézkedés csoport: Fogyatékosok nappali foglalkoztatásának megszervezése							
4.1.2. Intézkedés csoport: Szenvedélybetegek rehabilitációs célú foglalkoztatása a mezőgazdaságban							
4.1.3. Intézkedés csoport: Mezőgazdaságban dolgozók szezonális, illetve másodlagos foglalkoztatása a szociális gondoskodásban							
4.1.4. Intézkedés csoport: Mezőgazdaságban dolgozók szezonális (téli) foglalkoztatása a termékfeldolgozás során keletkező melléktermékek hasznosítására							
4.1.5. Intézkedés csoport: Képzések							
4.2. Alprogram							
<i>Prevenció</i>							
4.2.1. Intézkedés csoport: Települési egészségterv készítése							
4.2.2. Intézkedés csoport: Kockázati tényezőkhöz (rizikófaktorokhoz) való hozzáférés megakadályozása (pl. vegyszerezés megszüntetése, légszennyezés megakadályozása, stb.)							
4.2.3. Intézkedés csoport: Felvilágosítás, oktatás, képzés, propaganda, tömegkommunikáció felhasználása a hozzáférhető rizikófaktorok "nem választása"							
4.2.4. Intézkedés csoport: Korai stádiumban felismerhető betegségekre irányuló szűrővizsgálatok elsősorban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak körében							
4.3. Alprogram							
<i>Regionális mentálhigiénés és ifjúsági központok létrehozása</i>							
4.3.1. Intézkedés csoport: Az alprogram infrastruktúrájának megteremtése							
4.3.2. Intézkedés csoport: Kortársképzés beindítása							
4.3.3. Intézkedés csoport: Önsegítő csoportok, klubok szervezése							

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
5. Prioritás							
Az emberi erőforrások fejlesztése és az információkhoz való hozzáférés lehetőségeinek erősítése.							
5.1. alprogram <i>Információs hálózat megteremtése és működési feltételeinek biztosítása.</i>							
5.1.1. Intézkedés csoport: Információs hálózat kialakítása, térségi szolgáltatás megindítása							
5.1.2. Intézkedés csoport EU Infó Központ kialakítása							
5.2. alprogram <i>Környezeti nevelés erősítése</i>							
5.2.1. Intézkedés csoport Erdei iskola, erdei tanösvény bázisközpont kialakítása							
5.2.2. Intézkedés csoport: Környezeti akcióprogram kialakítása							
5.3. alprogram <i>Kulturális tevékenység fejlesztése</i>							
5.3.1. Intézkedés csoport Közművelődési intézmények korszerűsítése, bővítése							
5.3.2. Intézkedés csoport Rendezvények művészeti csoportok támogatása							
5.3.3. Intézkedés csoport Közművelődési buszprogram, mely a civil szereződések, egyesületek céljait is szolgálja							
5.3.4. Intézkedés csoport: A civil szféra erősítése							
5.4. Alprogram <i>Helytörténet, térségi identitás</i>							
5.4.1. Intézkedés csoport: Helyi hagyományok felkutatása (helytörténet, gyűjtő- kutató-rendszerező munka, kiadványok)							
5.4.2. Intézkedés csoport: Népi értékek átörökítése							
5.5. Alprogram <i>Önfejlesztő önkormányzatok alprogram</i>							
5.5.1. Intézkedés csoport: Közéleti képzés (népfőiskolák támogatása)							

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
6. Prioritás							
A települési infrastruktúra fejlesztése, a gazdag kulturális és épített örökség védelme, a falvak megújítása							
6.1. alprogram							
<i>Települési és települések közötti úthálózat fejlesztése</i>							
6.1.1. Intézkedés csoport							
A települési úthálózat fejlesztése							
6.1.2. Intézkedés csoport							
Települések közötti úthálózat fejlesztése							
6.1.3. Intézkedés csoport:							
Kerékpárutak, gyalogutak kiépítése							
6.1.4. Intézkedés csoport:							
Településeket elkerülő utak építése							
6.2. alprogram							
<i>Belterületi vízrendezés</i>							
6.2.1. Intézkedés csoport							
Felszíni természetes vízfolyások vízrendezése							
6.2.2. intézkedés csoport							
Csapadékvíz elvezető rendszerek felújítása, építése							
6.3. Alprogram							
<i>Az épített környezet megújítása</i>							
6.3.1. Intézkedés csoport:							
Közösségi létesítmények felújítása, bővítése, építése							
6.3.2. Intézkedés csoport:							
Műemlék feltárás, restaurálás, a műemlékek és helyi védelem alatt álló építmények felújítása							

Pénzügyi terv (millió Ft.)

Prioritás/alprogram/intézkedéscsoport	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		Összesen	
	Köz-pénz	Ön-erő	Köz-pénz	Ön-erő	Köz-pénz	Ön-erő	Köz-pénz	Ön-erő	Köz-pénz	Ön-erő	Köz-pénz	Ön-erő	Köz-pénz	Ön-erő	Köz-pénz	Ön-erő
3. Prioritás A mezőgazdaság versenyképességének erősítése a racionális földhasználat, a tájjellegű, a térség adottságainak megfelelő, természet és környezet kímélő gazdálkodás kialakításával.																
1.1.alprogram <i>A földhasznosítás szerkezetének átalakítása, az életképes rendszerek rehabilitációja. Környezet- és tájkímélő termelési módszerek fejlesztése.</i>																
1.1.1.Intézkedés csoport: Szántóterületek alternatív használata	100	100	120	120	150	150	150	150	800	800					1320	1320
1.1.2. Intézkedés csoport: Ültetvényi rekonstrukció	10	10	20	20	30	30	30	30							90	90
1.1.3. Intézkedés csoport: Újraerdősítés	800	800	850	850	150	150	150	150							1950	1950
1.1.4. Intézkedés csoport Biogazdálkodás meghonosítása, kiterjesztése	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20					100	100
1.1.5. Intézkedés csoport Saját szükségletek kielégítését szolgáló termékek, szolgáltatások	900	900	1300	1300	1700	1700	1200	1200	1000	1000	1000	1000	1000	1000	8100	8100
1.2. alprogram <i>Mezőgazdasági üzemek beruházása</i>																
1.2.1.Intézkedés csoport: A piacrajutást elősegítő beruházások	50	50	50	50	50	50									150	150
1.2.2. Intézkedés csoport: Gépek vásárlása	300	300	300	300											600	600
1.2.3. Intézkedés csoport Gazdasági építmények korszerűsítése, helyreállítása, építése	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	350	350

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	Forrás indikátorok	Eredmény indikátorok	Következmény indikátorok
1. Prioritás A mezőgazdaság versenyképességének erősítése a racionális földhasználat, a tájjellegű, a térség adottságainak megfelelő, természet és környezet kímélő gazdálkodás kialakításával.			
1.1.alprogram <i>A földhasznosítás szerkezetének átalakítása, az életképes rendszerek rehabilitációja. Környezet- és tájkímélő termelési módszerek fejlesztése.</i>			
1.1.1.Intézkedés csoport: Szántóterületek alternatív használata	2640	Szántóterület csökkenése, az intenzív állattartás növekedése	A környezeti terhelés csökkenése, az alternatív gazdálkodási formák terjedése
1.1.2. Intézkedés csoport: Ültetvényi rekonstrukció	180	Az ültetvények termőpotenciáljának növekedése	Eredményesebb, rugalmasabb piaci részvétel
1.1.3. Intézkedés csoport: Újraerdősítés	3900	Növekvő erdőterület	Az ökológiai egyensúly és a táj diverzitásának erősödése
1.1.4. Intézkedés csoport Biogazdálkodás meghonosítása, kiterjesztése	200	A biogazdálkodás alá vont területek, termékek növekedése	A környezeti terhelés csökkenése, az alternatív gazdálkodási formák terjedése
1.1.5. Intézkedés csoport Saját szükségletek kielégítését szolgáló termékek, szolgáltatások	16200	Helyi termékek, szolgáltatások megjelenése	Low input rendszerek megjelenése a kistérségben
1.2. alprogram <i>Mezőgazdasági üzemek beruházása</i>			
1.2.1.Intézkedés csoport: A piacrajutást elősegítő beruházások	300	A piaci információk növekedése, a termékek minőségének növekedése	Jövedelmezőbb gazdálkodás
1.2.2. Intézkedés csoport: Gépek vásárlása	1200	A felhasznált gépi munka növekedése	A gazdálkodás modernizálása
1.2.3. Intézkedés csoport Gazdasági építmények korszerűsítése, helyreállítása, építése	700	A gazdálkodás épületi infrastruktúrájának fejlődése	A gazdálkodás korszerűsödése
1.3. alprogram <i>A piacrajutás ösztönzése, a piaci értékesítés infrastruktúrájának fejlesztése</i>			
1.3.1. Intézkedés csoport: Az agrármarketing rendszerekhez való csatlakozás	160	Erősödő agrármarketing tevékenység	A termékek és a kistérségi image-jének erősödése
1.3.2. Intézkedési csoport: Az értékesítés eszközrendszerének fejlesztése	200	Saját értékesítő rendszerrel rendelkező társulások, vállalkozások számának emelkedése	Jobb piaci helyzet, jövedelmezőbb gazdálkodás
1.3.3. Intézkedés csoport: Az agrármarketing helyi fejlesztése	200	Helyi marketing eszközök erősödése	A térségi termékek stabil felvevőpiacának kialakulása

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	Forrás indikátorok	Eredmény indikátorok	Következmény indikátorok
1.4. alprogram <i>A magasabb feldolgozottsági szint biztosítását szolgáló beruházások, helyi élelmiszeripar, mezőgazdasági termék - feldolgozás fejlesztése</i>			
1.4.1. Intézkedés csoport: Minőség-növelő, hiánypótló élelmiszeripari beruházások	1320	Az élelmiszeripari beruházások növekedése, a technológia fejlődése	A hozzáadott értékek növekedése, munkahelyek megjelenése
1.4.2. Intézkedés csoport Fogyasztóvédelmi beruházások	310	Hatékonyabb minőség ellenőrzés, fejlettebb csomagolás	A jövedelmezőség növekedése
1.4.3. Intézkedés csoport: Erdészeti, erdei termékek hasznosítási fokának növelése	90	Az erdei termékek növekedése	Jövedelmezőbb gazdálkodás, erősödő idegenforgalom
1.5. Alprogram Felszíni vízgazdálkodás, a mezőgazdasági és élelmiszeripari tevékenységek környezetterhelésének csökkentése			
1.5.1. Intézkedés csoport: Erózió elleni védelem	32	A csapadékvíz elvezetésének megoldása	A talaj védelme
1.5.2. Intézkedés csoport: A felszíni szabad vízkészlet környezetbarát hasznosítása	280	Hasznosított vízműves területek növekedése	A táj diverzitás erősödése
1.5.3. Intézkedés csoport: Élelmiszeripari feldolgozó üzemek, állattartó telepek környezetvédelmi beruházásai	1600	Korszerű környezetkímélő technológiák alkalmazása	A környezeti terhelés csökkenése
1.6. Alprogram <i>Termelői közösségek létrehozása</i>			
1.6.1. Intézkedés csoport: Termelők értékesítő szervezetének létrehozása	40	Az értékesítő szervezetek számának emelkedése	A gazdálkodók piaci pozíciójának erősödése
1.6.2. Intézkedés csoport: Termelői csoportok létrehozása	120	A feldolgozó bázisra támaszkodó csoportok létrejötte	Az értékesítési biztonság növekedése
1.7. alprogram <i>Helyi gazdálkodási szakmai, tovább- és átképzés feltételeinek javítása, megteremtése</i>			
1.7.1. Intézkedés csoport: Szaktanácsadói hálózatokhoz való csatlakozás	56	A tájékozottság növekedése	Rugalmasabb alkalmazkodás a gazdasági környezethez
1.7.2. Intézkedés csoport: Agrárinformációs rendszerekhez való csatlakozás	120	Növekvő hozzáférés az információkhoz	Rugalmasabb alkalmazkodás a gazdasági környezethez

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	Forrás indikátorok	Eredmény indikátorok	Következmény indikátorok
2. Prioritás Alternatív jövedelemforrások biztosítása, különös tekintettel a turizmus multiplikátor hatásának érvényesítése.			
2.1. alprogram <i>Lovas turizmus fejlesztése</i>			
2.1.1. Intézkedés csoport: Kötött útvonalú lovas-turisztikai rendszer kiépítése	46	A lovas túraútvonal növekedése	A térség markáns idegenforgalmi arculatának kialakulása
2.1.2. Intézkedés csoport: Lótartás feltételeinek kialakítása	400	A ló tartás infrastruktúrájának kiépülése	Idegenforgalmi bevételek és munkahelyek jelentőségének emelkedése
2.2. alprogram <i>Falusi vendéglátók számának gyarapítása</i>			
2.2.1. Intézkedés csoport: A falusi turizmus helyi támogatási rendszerének kidolgozása	12	A helyi támogatási rendszer kialakulása	Jövedelmezőség emelkedése
2.2.2. Intézkedés csoport: A falusi turizmus feltételrendszerének bővítése	200	A fogadóhelyek, szálláshelyek számának emelkedése	A térségben megtermelt jövedelem erősödése
2.3. alprogram <i>Szálláshelyek számának növelése</i>			
2.3.1. Intézkedés csoport Panziók, kulcsosházak, turistaházak kialakítása szálláshelyek bővítése, fejlesztése	240	A szálláshelyek számának és választékának emelkedése	A turizmus élénkülése
2.3.2. Intézkedés csoport: Turista utak karbantartása, jelzések felújítása	28	A gondozott turista utak arányának emelkedése	A bejárhatóság és a tájékozódás lehetőségeinek javulása
2.3.3. Intézkedés csoport: Új turista útvonalak kialakítása	16	Új turista útvonalak megjelenése	A természeti értékek érvényesülése, a térség másodlagos bevételeinek növekedése
2.4. Alprogram <i>Bortúrák szervezése</i>			
2.4.1. Intézkedés csoport: Bortúra útvonalak tervezése, hálózat kialakítása	16	Átgondolt bortúra hálózat tervei kialakulása	Megalapozottabb fejlesztés
2.4.2. Intézkedés csoport: Borok marketingjének erősítése	12	Erőteljesebb marketing szolgáltatások	A piacrajutás esélyeinek javulása
2.5. Alprogram <i>Vadászati élőhelyek, vadállomány, vadászturizmus fejlesztése</i>			
2.5.1. Intézkedés csoport: Apróvad telepek létrehozása	60	Az apróvad telepek és állomány növekedése	A vadászturizmus fejlődése
2.5.2. Intézkedés csoport: A vadállomány genetikai állapotának javítása	48	Az egészséges vadállomány növekedése	A vadászturizmus és a bevételek növekedése

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	Forrás indikátorok	Eredmény indikátorok	Következmény indikátorok
2.6. Alprogram <i>Kézműipari tevékenységek fejlesztése</i>			
2.6.1. Intézkedés csoport: Népi iparművészet hagyományainak továbbfejlesztése	120	A hagyományörző csoportok számának növekedése	A közösségi értékek megőrzése, a térség arculatának és kohéziójának javulása
2.6.2. Intézkedés csoport Állattenyésztéshez, növénytermesztéshez kapcsolódó kézműipar fejlesztése	90	Kézműipari beruházások számának növekedése, a tevékenységgel foglalkozók számának emelkedése	A népességmegtartó erő növekedése
2.6.3. Intézkedés csoport: Népi kismesterségek szakma szerzés feltételeinek megteremtése, amely hatékonyan kiegészíti a mezőgazdaság ágazatát	24	A népi kismesterségekben szakmát szerzettek számának emelkedése	A hagyományörző tevékenységek erősödése
2.7. Alprogram <i>A gyógynövény-termesztés kereskedelmi hátterének kialakítása</i>			
2.7.1. Intézkedés csoport: Gyógynövény termesztés, gyűjtés, feldolgozás	18	A gyógynövények termesztésének erősödése	Az alternatív foglalkoztatás fejlődése
2.7.2. Intézkedés csoport: Gyógynövény forgalmazás	18	Új kereskedelmi egységek kialakulása	A jövedelmek emelkedése
2.7.3. Intézkedés csoport: Gyógynövény marketing	12	A kereskedelem és az eladások fejlődése	A piaci biztonság erősödése

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	Forrás indikátorok	Eredmény indikátorok	Következmény indikátorok
3. Prioritás A környezetszennyezés mérséklése			
3.1. alprogram <i>Szennyvízkezelés</i>			
3.1.1. Intézkedés csoport: Szennyvíz gyűjtés, elvezetés	6000	A csatornázottsági mutatók javulása	A környezeti terhelés csökkenése
3.1.2. Intézkedés csoport: Szennyvíz tisztítás, kezelés	4000	A tisztított szennyvíz arányának emelkedése	Az ivóvíz készlet megóvása, az életminőség javulása
3.2. alprogram <i>Hulladékgazdálkodás</i>			
3.2.1. Intézkedés csoport: Hulladék gyűjtés	800	A hulladék mennyiségének csökkenése	Egészségesebb lakókörnyezet kialakulása
3.2.2. Intézkedés csoport: Hulladékkezelés	2500	A lerakódó helyek számának csökkenése	A környezeti terhelés csökkenése

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	Forrás indikátorok	Eredmény indikátorok	Következmény indikátorok
4. Prioritás Egészséges helyi közösségek kialakítása közösségi egészségfejlesztéssel			
4.1. alprogram <i>Alternatív jövedelemszerzés szociális jellegű foglalkoztatással</i>			
4.1.1. Intézkedés csoport: Fogyatékosok nappali foglalkoztatásának megszervezése	56	Hátrányos csoportok foglalkoztatottságának növekedése	A szociális biztonság erősödése
4.1.2. Intézkedés csoport: Szenvedélybetegek rehabilitációs célú foglalkoztatása a mezőgazdaságban	56	A foglalkoztatottság emelkedése	A gyógykezelés hatékonyságának növekedése
4.1.3. Intézkedés csoport: Mezőgazdaságban dolgozók szezonális, illetve másodlagos foglalkoztatása a szociális gondoskodásban	56	Kiegészítő foglalkoztatási alkalmak növekedése	A szociális biztonság erősödése
4.1.4. Intézkedés csoport: Mezőgazdaságban dolgozók szezonális (téli) foglalkoztatása a termékfeldolgozás során keletkező melléktermékek hasznosítására	56		
4.1.5. Intézkedés csoport: Képzések	28	A képzésben résztvevők száma	A készségek fejlődése, a foglalkoztatottság biztonságának növekedése
4.2. Alprogram <i>Prevenció</i>			
4.2.1. Intézkedés csoport: Települési egészségterv készítése	8	Települési egészségtervek elkészítése	Megalapozott és összehangolt akciók, tevékenységek az egészségvédelem érdekében
4.2.2. Intézkedés csoport: Kockázati tényezőkhöz (rizikófaktorokhoz) való hozzáférés megakadályozása (pl. vegyszerezés megszüntetése, légszennyezés megakadályozása, stb.)	40	A szennyező anyagok felhasználásának csökkenése	Egészségesebb környezet
4.2.3. Intézkedés csoport: Felvilágosítás, oktatás, képzés, propaganda, tömegkommunikáció felhasználása a hozzáférhető rizikófaktorok "nem választása"	28	A felvilágosító akciók számának növekedése	Egészségesebb életmód elterjedése
4.2.4. Intézkedés csoport: Korai stádiumban felismerhető betegségekre irányuló szűrővizsgálatok elsősorban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak körében	28	A szűrővizsgálatokban résztvevők számának alakulása	A munkaképesség erősödése, az egészségi állapot javulása
4.3. Alprogram <i>Regionális mentálhigiénés és ifjúsági központok létrehozása</i>			
4.3.1. Intézkedés csoport: Az alprogram infrastruktúrájának megteremtése	120	Az ifjúsági központ megalapítása	A fiatal generációk társadalmi integrációjának növekedése
4.3.2. Intézkedés csoport: Kortársképzés beindítása	24	A képzési programok számának alakulása	A fiatalok szocializációjának kedvező alakulása
4.3.3. Intézkedés csoport: Önsegítő csoportok, klubok szervezése	24	A csoportok, klubok számának alakulása	A közösségek integrációjának emelkedése

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	Forrás indikátorok	Eredmény indikátorok	Következmény indikátorok
5. Prioritás			
Az emberi erőforrások fejlesztése és az információkhoz való hozzáférés lehetőségeinek erősítése.			
5.1. alprogram <i>Információs hálózat megteremtése és működési feltételeinek biztosítása.</i>			
5.1.1. Intézkedés csoport: Információs hálózat kialakítása, térségi szolgáltatás megindítása	40	Az informatikai hálózatok és szolgáltatások bővülése	A térség információellátottságának növekedése
5.1.2. Intézkedés csoport EU Infó Központ kialakítása	12	Az EU központ kialakítása	A tájékozottság növekedése az EU – val kapcsolatos ügyekben
5.2. alprogram <i>Környezeti nevelés erősítése</i>			
5.2.1. Intézkedés csoport Erdei iskola, erdei tanösvény bázisközpont kialakítása	60	A környezeti nevelés bázisának kialakulása	A környezeti tudatosság erősödése
5.2.2. Intézkedés csoport: Környezeti akcióprogram kialakítása	12	A környezeti akciók számának alakulása, a résztvevők számának emelkedése	A környezeti tudatosság erősödése
5.3. alprogram <i>Kulturális tevékenység fejlesztése</i>			
5.3.1. Intézkedés csoport Közművelődési intézmények korszerűsítése, bővítése	240	Művelődési, közösségi intézmények számának alakulása, kihasználtságuk növekedése	A művelődés feltételeinek javulása
5.3.2. Intézkedés csoport Rendezvények művészeti csoportok támogatása	48	A művészeti csoportok tevékenységének erősödése	A térségi közösségi identitás erősödése
5.3.3. Intézkedés csoport Közművelődési buszprogram, mely a civil szereződések, egyesületek céljait is szolgálja	40	A buszprogramban résztvevő egyesületek, szervezetek számának alakulása, a program látogatóinak növekedése	A közművelődési lehetőségek bővülése
5.3.4. Intézkedés csoport: A civil szféra erősítése	48	A megalakult és aktívan tevékenykedő civil szervezetek számának alakulása	A civil társadalom erősödése a térségben
5.4. Alprogram <i>Helytörténet, térségi identitás</i>			
5.4.1. Intézkedés csoport: Helyi hagyományok felkutatása (helytörténet, gyűjtő- kutató-rendszerező munka, kiadványok)	12	A helytörténeti kiadványok, rendezvények számának, látogatóinak alakulása	A helyi, térségi identitás erősödése
5.4.2. Intézkedés csoport: Népi értékek átörökítése	24	A hagyományos értékek életre keltésének erősödése	A helyi, térségi identitás erősödése
5.5. Alprogram <i>Önfejlesztő önkormányzatok alprogram</i>			
5.5.1. Intézkedés csoport: Közéleti képzés (népfőiskolák támogatása)	48	A képzésben résztvevő önkormányzati képviselők, alkalmazottak számának alakulása	A szolgáltató típusú önkormányzatok kialakulása

Prioritás/ alprogram/ intézkedéscsoport	Forrás indikátorok	Eredmény indikátorok	Következmény indikátorok
6. Prioritás A települési infrastruktúra fejlesztése, a gazdag kulturális és épített örökség védelme, a falvak megújítása			
6.1. alprogram <i>Települési és települések közötti úthálózat fejlesztése</i>			
6.1.1. Intézkedés csoport A települési úthálózat fejlesztése	640	A szilárd burkolati utak arányának emelkedése	A környezeti terhelés csökkentése, az elérhetősége javulása, az idegenforgalom fejlődése, az életminőség javulása
6.1.2. Intézkedés csoport Települések közötti úthálózat fejlesztése	1000		
6.1.3. Intézkedés csoport: Kerékpárutak, gyalogutak kiépítése	100	A kerékpár és gyalogutak hosszának növekedése	
6.1.4. Intézkedés csoport: Településeket elkerülő utak építése	1500	A szilárd burkolati utak arányának emelkedése	
6.2. alprogram <i>Belterületi vízrendezés</i>			
6.2.1. Intézkedés csoport Felszíni természetes vízfolyások vízrendezése	148	A vízelvezető képesség emelkedése	A környezet állapotának javulása
6.2.2. Intézkedés csoport Csapadékvíz elvezető rendszerek felújítása, építése	400	Az elöntéssel veszélyeztetett területek csökkenése	A környezet állapotának javulása
6.3. Alprogram <i>Az épített környezet megújítása</i>			
6.3.1. Intézkedés csoport: Közösségi létesítmények felújítása, bővítése, építése	1620	A kulturális és közösségi rendezvények infrastruktúrájának fejlődése	Az életminőség javulása
6.3.2. Intézkedés csoport: Műemlék feltárás, restaurálás, a műemlékek és helyi védelem alatt álló építmények felújítása	4200	Az idegenforgalom és a belső érdeklődés emelkedése	A kulturális örökség védelme, a térségi identitás erősödése